

Sarajevo Open CentreBosnia and Herzegovina
MARINA VELIČKOVIĆwww.soc.bawww.lgbt.baSarajevo, septembar 2014.
ISSN 2303-6079

Stranke, izbori, parlamenti: Žene u politici u Bosni i Hercegovini

Priča u brojkama

Sadržaj	
Sažetak	2
Uvod	3
Izborni sistem BiH	3
Izbori 2010. godine	4
Pregled	4
Raspored žena na izbornim listama	5
<i>Parlamentarna skupština BiH</i>	6
<i>Parlament FBiH i Narodna skupština RS</i>	7
Pozicija kandidatkinja na izbornim listama nakon izbora	8
<i>Izborne liste za Parlamentarnu skupštinu BiH</i>	9
<i>Izborne liste za Parlament FBiH i Narodnu skupštinu RS</i>	10
Prisustvo žena u strankama	11
<i>Statuti</i>	12
<i>Stranački programi</i>	13
Naučene lekcije i put naprijed	14
Da li postoji kritična masa žena?	14
Medijska reprezentacija žena	14
Put naprijed	15
Zaključak	15
Bibliografija	16

Sažetak

Ovaj izvještaj razmatra učešće žena u politici u Bosni i Hercegovini; studija je o ravnopravnosti spolova na izborima 2010. godine. Ispitivane su tri stvari:

- Pozicija žena na izbornim listama,
- Promjena u poziciji žena na izbornim listama kao rezultat glasanja,
- Prisustvo žena u političkim strankama.

Nakon izbora 2010. godine kada su žene činile 39,39% kandidatkinja na izbornim listama, Izbornim zakonom je podignuta kvota za učešće na 40% 2013. godine i sada je u skladu sa BiH Zakonom o ravnopravnosti spolova. Da bi se moglo procijeniti u kojoj mjeri bi ova promjena mogla uticati na izbore 2014. godine, ova studija je istražila izbore iz 2010. godine, kako bi se utvrdilo da li će se, eventualno, ukazati šabloni o učešću žena. Istraživanje obuhvatilo 11 stranki: SDP, SNSD, SDA, SDS, SBB, HDZ BiH, SBiH, HDZ 1990 - HSP, NSRZB, PDP i DNS, bazirano na mjestima koja su osvojili ili u Parlamentarnoj skupštini BiH ili u entitetskim parlamentima.

Utvrđeno je da oficijelna brojka po kojoj su 11.95% žena bile nositeljice liste precijenjuje učešće žena, jer je brojka značajno niža među strankama koje su osvojile mjesta. Dalje, tek oko 20.3% žena na izbornim listama za Parlamentarnu skupštinu BiH su bile na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva, a brojka je još niža za entitetske parlamente. Također je pokazano da žene završe na još nižim pozicijama kao rezultat glasanja, pri čemu je SBB bila jedina iznimka. Konačno, analizirani su stranački statuti i programi kao i izvršni organi da bi se ocijenilo prisustvo i učešće žena u strankama i zaključeno je da je, osim par izuzetaka (ponajviše SDP), prisustvo žena je više simbolična no, stvarno.

Doneseni su sljedeći zaključci:

- Nema korelacije između procenta žena nositeljica listi, procenta žena koje su bile na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva i procenta žena parlamentarki;
- Najveći procenat žena navedenih na listi više no što to zakonski propisi nalažu je u Parlamentarnoj skupštini BiH (20.03%), zatim u Parlamentu FBiH (17.2%), a najniži je u Narodnoj skupštini RS (12.16%);
- Entitetski parlamenti su imali viši procenat žena nositeljica listi. Pored toga što su od samog početka neravnomjerno raspoređene na izbornim listama, žene su spale na još niže pozicije kao rezultat izbora;
- Najmanja razlika u poziciji je bila na listama za Parlamentarnu skupštinu BiH, a najveća za Narodnu skupštinu RS;
- SBB je jedina stranka na čijim listama su žene nakon izbora bile bolje plasirane;
- Postoji čitav spektar, od partija koje teže potpunoj rodnoj ravnopravnosti u svojim statutima, preko stranaka koje otvaraju svoja vrata ženama selektivno, do stranaka koje uključuju samo određene žene u rad određenih organa i tako im ograničavaju pristup višim rukovodstvenim pozicijama, postoji slična podjela i u programima - od usputnog spomena žena u kontekstu majčinstva, do pozivanja na Zakon o ravnopravnosti spolova;

- SDP ima najviši procenat žena u svojim izvršnim organima, dok SDA ima najniži;
- U zaključku, postoji korelacija između stavova prema ravnopravnosti spolova u stranačkim statutima i programima, ali je nemoguće uspostaviti vezu između procenta žena na rukovodećim pozicijama u strankama i procenta žena predstavnica.

Kvota su doprinijele pozitivnim promjenama, ali postoji mogućnost da su dosegle svoj limit. Bez promjene u političkoj kulturi na način da tretira muškarce i žene podjednako, kvote postižu malo više no samo podizanje brojki, bez popravljivanja rodne ravnopravnosti u samoj politici.

Uvod

Za učešće žena u parlamentima. neophodna su tri koraka da bi žene bile izabrane u zakonodavstvo: prvo, moraju odabrati same sebe, zatim ih mora odabrati njihova stranka, te ih finalno moraju odabrati glasači_ce (Matland, 2005: 93). Prvi korak je neophodan, jer i pored toga što žene predstavljaju preko 50% potencijalnih kandidatkinja u većini država, jako malo ih se kandiduje zbog društvenih ograničenja (Matland, 2005: 94). Fokus ovog istraživanja će biti na tome šta se desi kada žene izaberu same sebe i tako odluče da postanu aktivne učesnice u stranačkom i političkom sistemu koji su bazirani na ženskoj pasivnosti.

Uvod će elaborirati karakteristike izbornog sistema u Bosni i Hercegovini. Zatim će uslijediti objašnjenje metodologije i sažetak rezultata koji će potom biti objašnjeni i analizirani. Kroz ovaj rad će se razvijati tvrdnja da politički sistem u Bosni i Hercegovini ne može postići jednakost spolova kroz čisto formalistički pravni pristup kakav je korišten do sada.

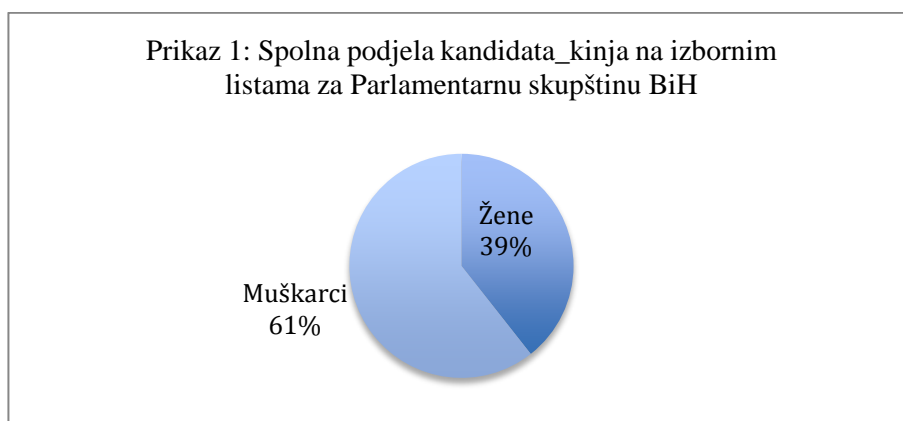
Izborni sistem BiH

Izborni sistemi se mogu podijeliti u tri šire kategorije: većinski, miješani i proporcionalni, a Bosanski model pripada posljednjoj kategoriji koja se smatra najpovoljnijom za izbor žena (Norris i Krook, 2011: 22). Jednostavno objašnjenje je da u PR sistemima stranke nastoje imati onakav presjek kandidata i kandidatkinja kakav približno odražava društvene kategorije prisutne u datoj izornoj jedinici, pri čemu se pretpostavlja da bi isključenje žena s lista koštalo stranku vrijednih glasova (Norris i Krook, 2011: 23). Tako, na neki način, PR sistem pokušava imitirati društvenu i političku stvarnost i to je razlog zašto su žene još uvijek prisutne u zakonodavnim tijelima u značajno manjim brojevima, čak i kada su prisutne na izbornim listama.

Druga varijabla je da li su liste otvorene ili zatvorene. Otvorene liste dopuštaju glasačkom tijelu da izabere kandidate i kandidatkinje sa liste, što ih čini demokratičnijim, dok zatvorene liste ograničavaju izbor samo na stranke. U visoko patrijarhalnim društvima koja preferiraju uglavnom muškarce, kombinacija zatvorenih listi i kvota bi mogla biti povoljnija za žene, međutim, u BiH je razlika statistički nebitna (sa zatvorenih listi izabrano je 25% žena, a sa otvorenih 24%) (Kadribašić, 2012/13: 4). U Bosni i Hercegovini liste su potpuno otvorene za mjesta na nižim nivoima vlasti (lokalnim i kantonalnim), a poluzatvorene na entitetskom i državnom nivou gdje je oko 70% mjesta otvoreno, a 30% se koristi da bi se postigla proporcionalna etnička reprezentacija (Kadribašić, 2012/13: 4).

Dalje, čl. 4.19 (4) Izbornog Zakona BiH zahtjeva "ravnopravnu zastupljenost" oba spola na izbornim listama, određujući da 40% kandidata na listi moraju biti članovi manje zastupljenog spola,¹ što je u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova (posljednji put dopunjenim 2009. godine). Izborni zakon također specificira pravila za raspored kandidata i kandidatkinja na listi, tako da jedna od prvih dva kandidata_kinja mora biti članica manje prisutnog spola, dvije u prvih pet, tri u prvih osam i tako dalje. U praksi to znači da liste bez 40% kandidatkinja manje prisutnog spola i sa netačnim rasporedom ne mogu biti prihvaćene od strane CIK-a. Međutim, zakon reguliše samo izborne liste, ali ne postavlja pralamentarne kvote i to je dobar pokazatelj generalnog stava prema rodnoj jednakosti u zakonodavnim tijelima - uzima se za aspirativan, a ne realističan cilj koji je pri tome još i podređen jednakoj etničkoj predstavljenosti.

Na izborima u Bosni i Hercegovini 2010 .od 8.242 kandidata_kinja 3.052 su bile žene, sačinjavajući 36,82% svih izabranih, čime se nastavlja polagani uzlazni trend od 35% 2002. godine, do 36,2% 2006 (Terzić i Bećirbašić, 2010: 19). Na listama za Parlamentarnu skupštinu BiH bilo je 39.39% kandidatkinja (prikaz 1), što je nadmašilo zakonski propis od obaveznih 30% (koji je podignut na 40% tek u martu 2013. godine). Brojke su slične na listama za Parlament FBiH (38,83%) i Narodnu skupštinu Republike Srpske (38,39%) (Terzić i Bećirbašić, 2010: 20).

Izbori 2010. godine

Pregled

Jedanaest stranaka je izabrano za istraživanje, po rezultatima izbora 2010. godine: SDP, SNSD, SDA, SDS, SBB, HDZ BiH, SBiH, HDZ 1990 - HSP, NSRZB, PDP i DNS. Svaka stranka je osvojila mjesto ili u državnom ili u entitetskim parlamentima, iako ne obavezno sa kandidatkinjom.

Izvještaj se bavi sljedećim temama:

1. *Rasporedom kandidata_kinja na listama*: da li su u većini slučajeva kandidatkinje na najnižim pravno određenim mjestima (drugo, peto i osmo);

¹ "Službeni glasnik BiH", br. 23/01, 07/02, 09/02, 20/02, 25/02, 04/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08 i 32/10 - Kvota je povećana sa 30% na 40% u martu 2013. godine, „Službeni glasnik BiH“, broj: 18/13, čl. 3.)

2. *Izborom kandidata_kinja sa listi*: da li su se u većini slučajeva kandidatkinje našle na nižoj poziciji na listi nakon izbora;
3. *Stavom političkih stranki prema rodnoj jednakosti*: da li su stranke sa rodno-osviještenim programima i statutima i višim procentom žena na rukovodećim pozicijama imale ravnopravniju raspoređenost kandidata_kinja na listama i viši procenat izabranih žena.

Izborne liste za državni i entitetske parlamente, analizirane su po izbornim jedinicama, a zatim razdvojene na stranke koje su osvojile mjesta u toj jedinici. Glavne varijable koje su praćene kroz istraživanje su:

1. Pozicija žena na vrhu liste (zakonska regulativa traži da jedna članica manje zastupljenog spola bude prisutna na jednom od prva dva mjesta na listi; praćeno je koliko žena je nositeljica listi, a koliko ih je na drugom mjestu (nužno ispunjavajući minimalnu zakonsku obavezu));
2. Pozicija žena na listi u vezi sa zakonskim propisom (koliko kandidatkinja je bilo na drugom, petom i osmom mjestu na listi, ispunjavajući sami zakonski minimum);
3. Pozicija žena na listama prije izbora, upoređena sa pozicijom žena na listama poslije izbora (istraživanje veze između preferenci stranke i preferenci biračkog tijela);
4. Prisustvo žena u strankama (prisustvo žena kao kategorije u stranačkim statutima i programima i prisustvo žena u rukovodstvima stranaka).

Rezultati istraživanja daju pozitivan odgovor na prva dva pitanja, ali ne i na treće. Rezultati će biti numerički i grafički predstavljeni, nakon čega će uslijediti analiza koja će pokušati odgovoriti na pitanje zašto žene od "manje zastupljenog spola" na izbornim listama postaju čak još manje zastupljena kategorija u zakonodavnim organima.

Raspored žena na izbornim listama

□ Doneseni su sljedeći zaključci:

- **Nema korelacije između procenta žena nositeljica listi, procenta žena koje su bile na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva i procenta žena parlamentarki;**
- **Najveći procenat žena navedenih na listi, više no što to zakonski propisi nalažu je u Parlamentarnoj skupštini BiH (20.03%), zatim u Parlamentu FBiH (17.2%), a najniži je u Narodnoj skupštini RS (12.16%);**
- **Entitetski parlamenti su imali viši procenat žena nositeljica listi.**

Na izborima 2010. godine, žene su bile nositeljice listi u 11,95% slučajeva ukupno i 14,29% u Parlamentarnoj skupštini BiH (Terzić i Bećirbašić, 2010: 22). Tabela 1 prikazuje rezultate za stranke koje su uključene u istraživanje i pokazuje da su žene, nositeljice liste, bile rijetke, kao i žene koje su bile na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva.

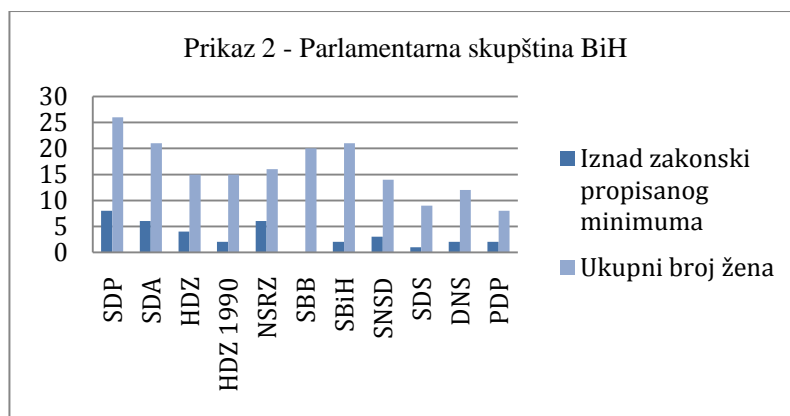
Tabela 1 - Raspored žena na izbornim listama za Parlamentarnu skupštinu BiH.

Politička stranka	Procenat žena nositeljica liste	Procenat žena na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva	Procenat žena parlamentarki
SDP	12.5%	30.7%	25%
SDA	0%	28.5%	0%
HDZ BiH	0%	26.7%	0%
HDZ 1990	0%	13.3%	0%
NSRZB	20%	37.5%	0%
SBB	0%	0%	25%
SBiH	0%	9.5%	50%
SNSD	0%	21.4%	25%
SDS	0%	11.1%	25%
DNS	0%	16.7%	0%
PDP	0%	25%	100%

Da bi se izračunao procenat žena nositeljica liste, broj žena koje su bile prve na listi je podjeljen sa brojem listi. Da bi se izračunao procenat žena na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva, broj žena navedenih iznad drugog, petog i osmog mjesta na listi je podjeljen sa ukupnim brojem žena na listi (u prvih osam mjesta). Ograničenje od osam mjesta je uvedeno zbog dva razloga: prvo, jer pokazuje raspored tri kandidatkinje, umjesto dvije, dajući više varijabli sa kojima se može raditi, dok istovremeno razmatra samo mjesta koja su mogla rezultirati izborom (pobjedom) kandidata ili kandidatkinje, za šta je mogućnost sve manja što je neko niže na listi. Bilo je nekoliko instanci kada su liste bile kraće i u tim slučajevima žene su ili navedene kao zadnje kandidatkinje na listi (šeste) ili su bile isključene. Ukoliko je treća kandidatkinja navedena na poziciji višoj od osme, to se brojalo kao +1 za tu stranku, čak i ako je bila posljednja na listi, da bi se vrednovala razlika između listi sa dvije i tri kandidatkinje od šest.

Parlamentarna skupština BiH

Osam žena je izabrano u Parlamentarnu skupštinu BiH, sačinjavajući 19% tog tijela. Nema korelacije između procenta žena nositeljica listi, procenta žena koje su bile na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva i procenta žena parlamentarki. Za ovo postoji nekoliko objašnjenja; Prvo, veličina uzoraka je varirala (prikaz 2). Na primjer, SDP i NSRZB su oboje imali po jednu ženu nositeljicu liste, ali je SDP imao osam listi, a NSRZB samo pet listi. Dalje, na procenat žena parlamentarki utiču dvije varijable - broj izabranih žena i broj mandata koje je stranka osvojila. Tako od SDP-ovih osam mandata, dva pripadaju ženama, što parlamentarke čini 25% ukupnog broja predstavnika_ca, dok je PDP osvojio jedan mandat, koji pri tome pripada i ženi, što znači da žene čine 100% njihovih predstavnica.

Parlament FBiH i Narodna skupština RS

Isti pristup je primijenjen pri analizi brojki za stranke izglasane u Parlament FBiH (tabela 2 i prikaz 3) i Narodnu skupštinu Republike Srpske (tabela 3 i prikaz 4). Jedine stranke koje su uključene u oba seta podataka su SDP i SDA, jer su one jedine imale značajne dobitke u oba entiteta, što nudi koristan uvid. Iako se SDP-ovi rezultati u oba entiteta čine sličnim, u Federaciji je to rezultiralo izborom predstavnica, a u RS-u nije. Jedno moguće objašnjenje je da iako su procenti na listama slični, u Federaciji je a: bilo skoro duplo više žena nego u RS-u, i b: stranka je osvojila devet puta više mjesta. To ukazuje na ograničenja manjih uzoraka.

Tabela 2 - Raspored žena na izbornim listama za Parlament Federacije BiH.

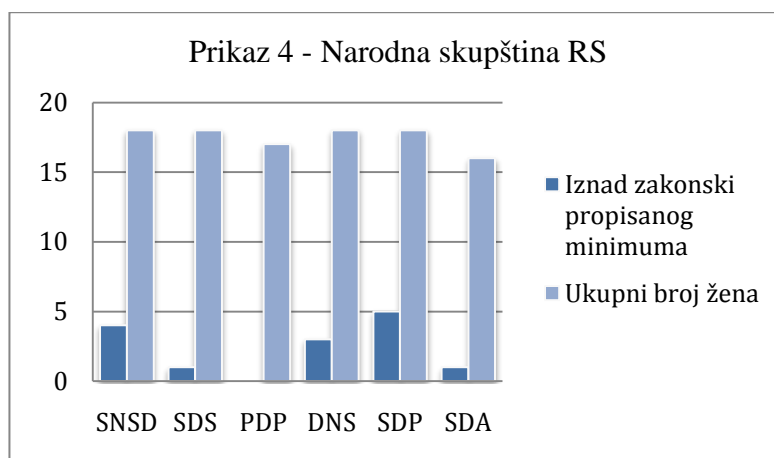
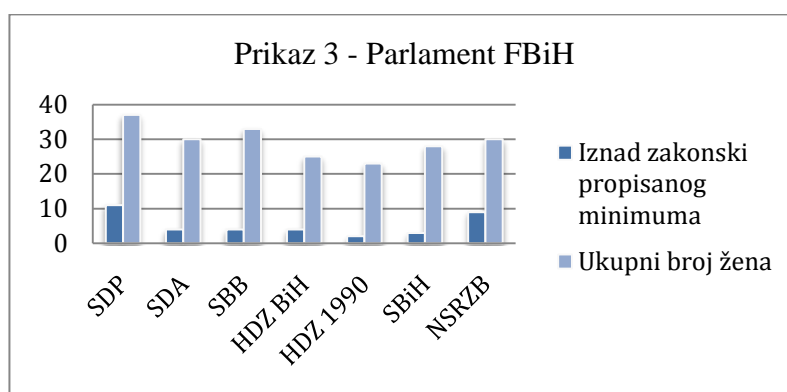
Politička stranka	Procenat žena nositeljica liste	Procenat žena na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva	Procenat žena parlamentarki
SDP	0%	29.7%	28.8%
SDA	18.2%	13.3%	13%
SBB	9%	12.1%	7.7%
HDZ BiH	9%	16%	25%
HDZ 1990	10%	8.7%	33.3%
SBiH	0%	10.7%	11.1%
NSRZB	9%	30%	40%

Tabela 3 - Raspored žena na izbornim listama za Narodnu skupštinu RS.

Politička stranka	Procenat žena nositeljica liste	Procenat žena na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva	Procenat žena parlamentarki
SNSD	0%	22.2%	24.3%
SDS	0%	5.6%	11.1%
PDP	0%	0%	14.2%
DNS	33.3%	11.1%	66.7%
SDP	16.7%	27.8%	0%
SDA	0%	6.25%	0%

Dalje, ukoliko uporedimo prve dvije kolone Tabela 2 i 3, postane jasno da je u Federaciji bilo više žena nositeljica liste nego u RS-u, ali i da su entitetske liste u ovom pogledu bolje nego liste za Parlamentarnu skupštinu BiH.

Što se tiče broja žena koje su bile na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva, za stranke u Parlamentarnoj skupštini prosjek je 20,3% (tabela 1), za Parlament FBiH prosjek je 17,2% (tabela 2) i 12,16% za Narodnu skupštinu RS-a (tabela 3). Na listi za Parlamentarnu skupštinu, procenat žena koje su bile na višem rednom broju nego što to zakonski propis zahtjeva, nije bio indikator o procentu žena predstavnica koje će ta stranka imati, ali je korelacija jača u statistikama za Parlament FBiH i Narodnu skupštinu RS-a, u kojoj su anomalije stranke sa manjim uzorcima podataka.

Ono što postaje očito pri pažljivijem posmatranju Prikaza 2, 3 i 4 jeste da su žene, u većini slučajeva, bile na najnižim zakonski dozvoljenim pozicijama. Ipak, bitno je spomenuti da to nije uvijek tačan indikator toga koliko će žena biti izabrano, što se može objasniti preferencama biračkog tijela, koje se formiraju pod uticajem društvenih vrijednosti i načinom na koji su kandidatkinje prikazane u medijima. Oba faktora će biti detaljnije ispitana.

Pozicija kandidatkinja na izbornim listama nakon izbora

Doneseni su sljedeći zaključci:

- Pored toga što su od samog početka neravnomjerno raspoređene na izbornim listama, žene su spale na još niže pozicije kao rezultat izbora;

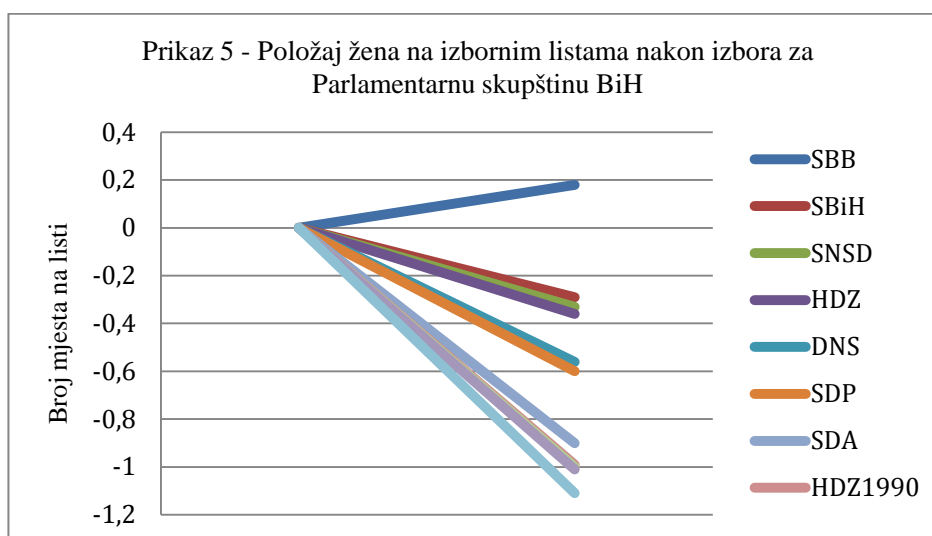
- **Najmanja razlika u poziciji je bila na listama za Parlamentarnu skupštinu BiH, a najveća za Narodnu skupštinu RS;**
- **SBB je jedina stranka na čijim listama su žene nakon izbora bile bolje plasirane.**

Nakon što je pokazano da je većina kandidatkinja bila na najnižim zakonski dozvoljenim pozicijama, ovdje se prate pomjeranja tokom izbornog procesa. Nešto drugačija metodologija je korištena pri prikupljanju podataka za ovaj dio istraživanja. U prethodnom dijelu, sve stranačke liste su analizirane, uključujući i liste iz jedinica gdje stranke nisu ostvarile veće pobjede (ne samo gdje nisu osvojile mjesta, već i jedinice u kojima nisu osvojile bitan procenat glasova), no u ovom dijelu će biti analizirane samo izborne liste iz jedinica u kojima su stranke ili osvojile mjesta, ili statistički značajan broj glasova. Glavni razlog za ovo ograničenje je pretpostavka da se zaključci o preferencama glasačkog tijela mogu izvući samo iz uzoraka u kojima ima dovoljan broj glasova. Ako se uzme u obzir relativno malo biračko tijelo, procenat ljudi koji glasa, administrativna podjela koja dijeli državu na 28 glasačkih jedinica na državnom nivou, 12 u FBiH i 16 u RS-u, uzorci su prilično maleni sami po sebi, a uvrštavanje podataka iz statistički nebitnih jedinica gdje stranke nisu uložile trud da osvoje glasove bi moglo poremetiti ukupne rezultate.

Računica je urađena tako što su razlike između pozicije kandidatkinja na listi prije izbora i poslije izbora sabrane i podijeljene brojem kandidatkinja, da bi se dobio prosjek. Sve kandidatkinje su uključene, ne samo prvih osam, jer je bilo moguće (u stvarnosti se često događalo) da kandidatkinja spadne sa drugog, petog ili osmog mjesta na jedanaesto ili čak šesnaesto mjesto. Uvrštavanje samo negativne razlike, bez pozitivne, u kojoj se kandidatkinje sa dna liste dižu na jedno od prvih osam mjesta, učinilo bi rezultate neproporcionalno negativnim.

Izborne liste za Parlamentarnu skupštinu BiH

Prikaz 5 pokazuje promjenu u pozicijama kandidatkinja na izbornim listama za Parlamentarnu skupštinu BiH.

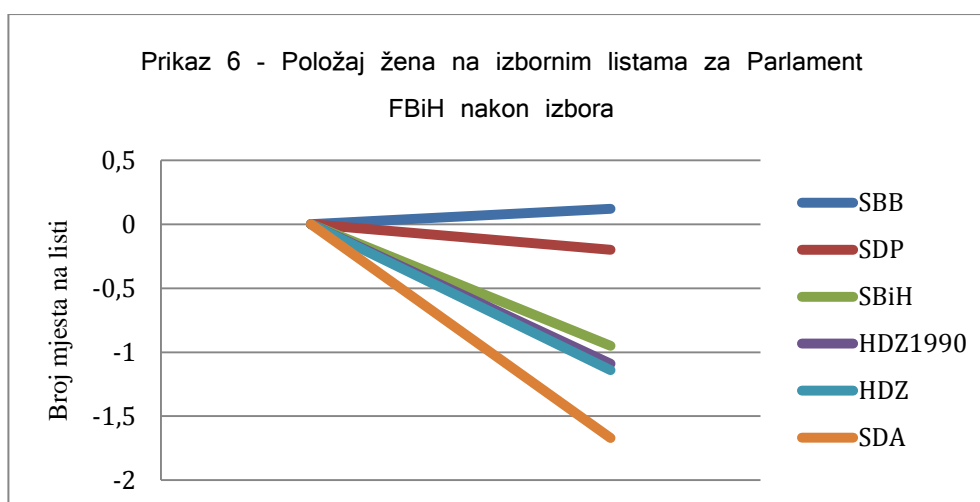
SBB je jedina stranka u kojoj su se kandidatkinje na listi pomjerile prema gore tokom izbora. Iako je promjena samo za 1/5 mjesta, ona je značajna, s obzirom da je SBB ujedno i jedina stranka (od onih uključenih u istraživanje) u kojoj su sve kandidatkinje bile na najnižim zakonski određenim pozicijama na izbornim listama za Parlamentarnu skupštinu BiH, a to nije uticalo na njihov krajnji uspjeh, ukazujući da preference glasačkog tijela mogu biti promijenjene rodno-osviještenim izbornim strategijama. Ismeta Dervoz je dobar primjer. Sa 2. mjesta na izornoj listi dobila je 29,57% glasova u jedinici 513 (Kanton Sarajevo), 15% više nego kandidat koji je bio prvi na listi.

SDA i SDP su obje zabilježile značajne padove, u kojima su kandidatkinje spale skoro cijelo mjesto na SDA listama, te preko pola mjesta na SDP-ovim. Bitno je napomenuti da nije bilo listi na kojima se pozicija SDA kandidatkinja poboljšala. Ovo odgovara podacima iz prvog dijela koji su pokazali da iako je SDA imala 28,5% kandidatkinja iznad zakonski propisanog minimuma, nijedna nije izglasana u Parlamentarnu skupštinu BiH, što ukazuje na to da je uložen zanemariv napor da žene postanu ozbiljne natjecateljke za mjesta, i da naizgled ravnopravna podjela pozicija na listama nije bila sa ciljem povećanja broja izabranih žena.

PDP i SDS su zabilježile najoštrije padove, što se ne slaže sa brojkama iz tabele 1, u kojoj je PDP imao najviši rezultat od 100% predstavnica u Parlamentarnoj skupštini BiH. Kao što je objašnjeno u prvom dijelu, razlog ovome su manji uzorci, ali isto tako i dodjela kompenzacijskih mandata, koji u ovom istraživanju nisu bili statistički kontrolisani. Vesna Krstović-Spremo je bila na petom mjestu na izornoj listi u jedinici 523, prije i poslije izbora, no dodijeljen joj je kompenzacijski mandat, čime je digla PDP-ov rezultat u kategoriji procenta parlamentarki, dok su im rezultati u drugim kategorijama nepromijenjeni.

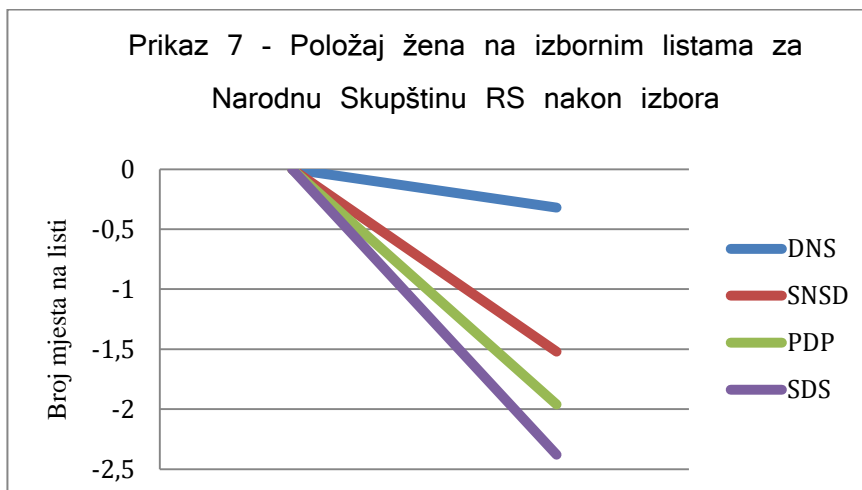
Izborne liste za Parlament FBiH i Narodnu skupštinu RS

Prikaz 6 pokazuje rezultate primjene iste metode na liste u Parlamentu FbiH, a Prikaz 7 to isto čini za Narodnu skupštinu RS-a.

Na prikazu 6 je očito da je SBB ponovo jedina stranka sa pozitivnim prosjekom, a SDA je stranka sa najoštrijim padom od skoro 1.7 mjesta.

Ponovo, bitno je naglasiti da je SDA imala neke liste na kojima je prosjek bio 0 (pozicija kandidatkinja se u prosjeku nije promijenila), ali nisu imali nijednu listu na kojoj se pozicija žena poboljšala. SDP je zabilježio manji pad, ali i pored toga ima viši procenat i veći broj predstavnica u Skupštini. Moguće objašnjenje za ovo je da je bilo više SDP listi, od kojih su neke ujedno bile i duže, što je dozvolilo kandidatkinjama da *padnu* dublje (postojala je mogućnost i da se *popnu* više, ali je to rijetko bio slučaj).

Očito je na prikazu 7 da nije bilo stranaka sa uzlaznim trendom u Skupštini RS-a, kao i da su negativni trendovi bili oštriji nego u Parlamentarnoj skupštini BiH i u Parlamentu FBiH. PDP i SDS su zabilježile najoštrije padove, kao i u Parlamentarnoj skupštini BiH, osim što je to ovdje bilo za skoro dva mjesta za PDP i skoro dva i po mjesta za SDS. Pozicija većine žena, na većini izbornih listi je opadala. Razlika u poziciji žena na listama prije/poslije izbora je veća u entitetskim skupštinama nego u državnoj, ponajviše jer su entitetske izborne liste duže te dozvoljavaju veći pad.

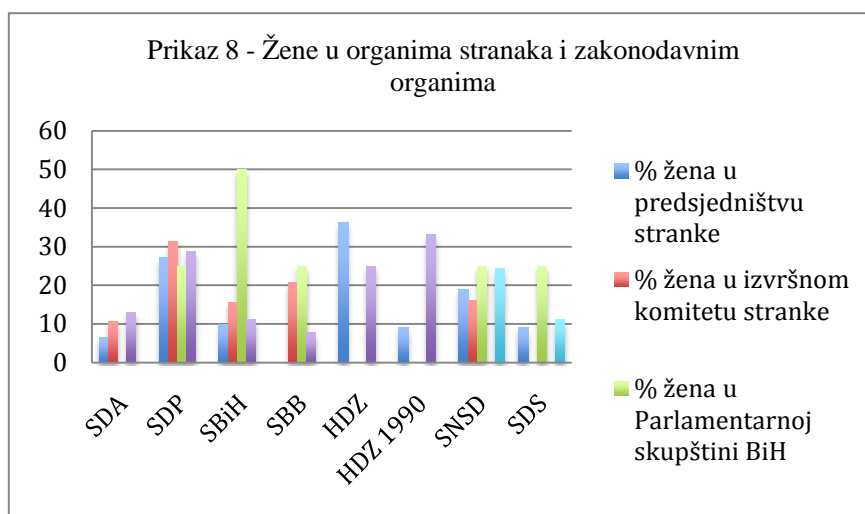
Prisustvo žena u strankama

Doneseni su sljedeći zaključci:

- Postoji čitav spektar, od partija koje teže potpunoj rodnoj ravnopravnosti u svojim statutima, preko stranaka koje otvaraju svoja vrata ženama selektivno, do stranaka koje uključuju samo određene žene u rad određenih organa i tako im ograničavaju pristup višim rukovodstvenim pozicijama, postoji slična podjela i u programima - od usputnog spomena žena u kontekstu majčinstva, do pozivanja na Zakon o ravnopravnosti spolova;
- SDP ima najviši procenat žena u svojim izvršnim organima, dok SDA ima najniži;
- U zaključku, postoji korelacija između stavova prema ravnopravnosti spolova u stranačkim statutima i programima, ali je nemoguće uspostaviti vezu između procenta žena u rukovodećim pozicijama u strankama i procenta žena predstavnica.

Statuti

Način na koji stranke pristupaju prezentaciji žena u svojim statutima, može biti podijeljen ugrubo u tri kategorije. Prvo, postoje stranke koje postavljaju kvote za učešće žena u rukovodstvu. SDP i HDZ 1990 su dobri primjeri ovoga. Član 9 (a) statuta HDZ-a 1990 postavlja kvotu od 30% za učešće manje prisutnog spola u organima stranke. U članu 55 SDP-ovog statuta, postavljena je kvota od 35% za pripadnike ili pripadnice manje prisutnog spola. Način na koji su sročena oba člana je posebno bitan jer ogleda terminologiju korištenu u Izbornom zakonu, i ne pretpostavlja da će žene uvijek biti manje prisutan spol. Jezik je rodno ravnopravan kroz cijeli Statut SDP-a, što se ne može reći za većinu drugih. Druga kategorija su partije koje postavljaju kvote za žene i mlade zajedno. Primjer ovoga je statut SNSD-a koji zahtjeva da žene i mladi ljudi zauzmu najmanje 30% mjesta u stranačkim organima (čl. 20), Statut SDS-a koji zahtjeva da 1/5 mjesta bude dodijeljeno ženama (čl. 23). Posljednja kategorija su stranke koje uključuju žene kroz inkluziju predsjednice Ženskog foruma (ili sličnog organa). SDA (čl. 35 i 40), SBB (čl. 34 i 52) i HDZ (čl. 23 i 35), između ostalih koriste ovaj pristup. U praksi, to znači da postoji čitav spektar, od partija koje teže potpunoj rodnoj ravnopravnosti u svojim statutima, koristeći rodno neutralan jezik i postavljajući kvote koje omogućuju ženama značajno učešće, preko stranaka koje otvaraju svoja vrata ženama selektivno koristeći jezik da ograniče njihove aspiracije, do stranaka koje uključuju samo određene žene u rad određenih organa i tako im ograničavaju pristup višim rukovodstvenim pozicijama.

Prikaz 8 prikazuje procenat žena u stranačkim tijelima koji je izračunat tako što je broj žena u određenom stranačkom organu podijeljen ukupnim brojem članova i članica i podacima iz tabela 1, 2 i 3 o prisustvu žena u zakonodavnim tijelima sa ciljem poređenja dva seta podataka i analiziranja mogućih trendova. Najveće ograničenje je isto kao u prvom dijelu, to jest, razlika u uzorcima podataka u tabelama 1, 2 i 3, zbog kojih visok procenat žena u zakonodavnim tijelima ne znači više žena. S jedne strane, brojke o prisustvu žena u stranačkim tijelima, pogotovo u izvršnim tijelima, manje su podložne toj kritici, jer su većinom imale preko 100 varijabli.

Pošto ne postoji ujednačena stranačka struktura, postoje velike razlike u stranačkim tijelima, što objašnjava nedostatak jedog od tijela u nekim od stranaka.

S druge strane, nedostatak zelene kolone (procenat žena u Parlamentarnoj skupštini BiH) ne obilježava nedostatak podataka, već vrijednost 0, što znači nedostatak parlamentarki iz te stranke.

Ako se uzmu u obzir anomalije (npr. SBiH sa 50% parlamentarki, što je zapravo samo jedna žena ili SDS i SBB, koji također imaju samo jednu parlamentarku) moguće je primijetiti da su prosjeci nekih partija u rangu od 10%. Na primjer, SDA je uglavnom u jednobrojčanim procentima, u rangu od 0-13%, dok se SDP proteže od visokih 20-ih do visokih 30-ih, a SNSD od 16-25%. Sa druge strane SBB, HDZ i HDZ 1990 ukazuju na nedostatak korelacije, a SDS ne nudi dovoljno varijabli da se izvede zaključak (kada se anomalija isključi).

Stranački programi

Procjena o tome koliko su stranački programi rodno-osviješteni više je kvalitativna, nego kvantitativna, jer se za razliku od rodno-ravnopravnog jezika, kojeg je lako prepoznati, sadržaj dokumenata, svakako važniji i korisniji, ne može procijeniti potpuno objektivno.

Primjer ovoga je statut SDS-a u kojem se riječ "žena" spominje 7 puta, ali samo jedanput u vezi sa poštivanjem rodne ravnopravnosti (u cilju poštivanja međunarodnih konvencija), dok su ostale odnose na porodične vrijednosti, prava porodičja, porezne olakšice za majke sa četvoro ili više djece i na penzijska prava, ponovo u vezi sa majčinstvom. Slično, u SDA-ovom programu su žene jedino spomenute kao majke, kategorija kojoj treba zaštita i koja je potpuno pasivna. Indikativno je da takav program potpisuje žena - predsjednica Kongresa, Semiha Borovac. HDZ-ov program ne spominje žene kao posebnu socijalnu kategoriju, ali se zalaže za zaštitu porodičnih vrijednosti, izdizanje vrlina majčinstva i pro-natalnu politiku. SNSD također ne spominje žene, osim u relaciji majka-dijete i važnosti porodice kao društvene jedinice.

Na drugom kraju spektra je SDP koji navodi ravnopravnost spolova i ravnopravno prisustvo žena u javnom i političkom životu kao jedan od glavnih programskih ciljeva, spominje majčinstvo u kontekstu podjednake uključenosti oba roditelja u odgoj djeteta, ne vidi djecu kao samo žensku domenu i koji se zalaže za reproduktivnu slobodu. HDZ 1990 također spominje žene u kontekstu jednakosti spolova i ravnopravnog učešća oba spola u svim sferama života. SBB spominje žene kao kategoriju kojoj treba posvetiti posebnu pažnju u borbi protiv nezaposlenosti i siromaštva, pokazujući svijest o posebnom uticaju siromaštva na žene. **SBB se također u svom programu direktno poziva na Zakon o ravnopravnosti spolova, čija je puna implementacija jedan od njihovih programskih ciljeva, kao i povećanje budžeta Agencije za ravnopravnost spolova.**

U zaključku, postoji korelacija između stavova prema ravnopravnosti spolova u stranačkim statutima i programima, ali je nemoguće uspostaviti vezu između procenta žena u rukovodećim pozicijama u strankama i procenta žena predstavnica. Ovo ukazuje na raskorak u poziciji žena na papiru i poziciji žena u stvarnosti. Moguća objašnjenja će biti analizirana u sljedećem dijelu istraživanja.

Naučene lekcije i put naprijed

Da li postoji kritična masa žena?

Dahlerup je razvio teoriju prema kojoj je neophodan određeni (kritični) broj žena u parlamentu da bi se ostvarila bolja suštinska reprezentacija žena (Dahlerup, 2002). Iako se teorija fokusira na učešće žena u zakonodavnim tijelima, mogla bi ponuditi koristan teorijski okvir za analiziranje veze između manjeg prisustva žena u strankama i u zakonodavnim organima.

Ako se uzme u obzir odsustvo žena na većini rukovodećih pozicija u strankama i u stranačkim izvršnim organima, kao i činjenica da čak i u onim strankama koje imaju ispunjene zakonske kvote gdje žene rijetko premaše dati cilj za više od nekoliko procenata, može se izvući tvrdnja da je nepovoljnija pozicija žena u odnosu na muškarce tokom predizbornog i izbornog perioda posljedica njihovog nedovoljnog prisustva u strankama, ili tačnije, posljedica toga što još uvijek nisu dosegle neophodnu kritičnu masu potrebnu za značajnu promjenu.

Ipak, ova tvrdnja može biti napadnuta po nekoliko osnova. Prvo, esencijalistička feministička teorija je prilično idealistična u svojoj pretpostavci da su žene osjetljivije na probleme marginalizovanih grupa (Beasley, 2005) i da je socijalni konstruktivizam koji tvrdi da moć utiče na politiku više nego spol (Voet, 2006/07) više u skladu sa načinom na koji žene učestvuju u politici u Bosni i Hercegovini (Terzić i Bećirbašić, 2010: 14). Parlamentarke u BiH pokušavaju da se distanciraju od isključivo "ženskih problema", često ih nisu ni svjesne i generalno su ili politički pasivne ili zastupaju stranačku politiku. Pokušaj da postignu rodnu izjednačenost tako što se distanciraju od svoga spola bi mogao biti objašnjenje zašto prisustvo više žena na rukovodećim pozicijama u strankama ne znači nužno i bolje rezultate za žene na izborima (Terzić i Bećirbašić, 2010: 14). U državi kakva je Bosna, gdje je etnička pripadnost primarni faktor tokom izbora i glavna stvar koja definiše bilo koju stranku, rodni identitet žena postaje sekundaran njihovom etničkom i stranačkom identitetu.

Medijska reprezentacija žena

Agencija za ravnopravnost spolova je sprovela istraživanje na temu medijske reprezentacije žena tokom predizbornog perioda 2010. godine. Utvrdila je da su od oko 1,130 imena objavljenih u medijima od 15. do 30. septembra 2010. godine samo oko 12% bile žene (Terzić i Bećirbašić, 2010: 34). Pored toga što su žene bile znatno manje prisutne, većinom su se njihova imena pojavljivala u drugoj polovini članaka i bez citata, čime su ograničene na imena, a ne mišljenja. "Ženski problemi" ponovo, generalno, nisu bili pokriveni i kandidatkinje nisu pitali specifično o tome. Objavljene fotografije su predstavljale žene kao pasivne - ili atraktivne volonterke ili posmatračice političkih događanja, a ne aktivne učesnice. Mediji uglavnom nisu koristili rodno primjeren jezik. Kada se učešće žena u predizbornim debatama uporedi sa učešćem muškaraca, iznosi nevjerovatnih 6,66% (Terzić i Bećirbašić, 2010: 34-6).

Sve ovo upućuje na nizak nivo prisustva žena u medijima u predizbornom periodu, što utiče na preference biračkog tijela. U visoko patrijarhalnom društvu, kakvo je bosanskohercegovačko, mediji treba da razbiju sliku žena kao pasivnih posmatračica i prikažu ih vjerodostojnije - kao aktivne učesnice u u stranačkom i političkom životu.

Ako se uzme u obzir da mediji uglavnom prenose izjave stranaka, najveća odgovornost je na strankama da osiguraju da njihove kandidatkinje dobiju pravu vrstu medijskog pokrića i izazovu, a ne potvrde, rodne stereotipe. Primjer dobre strategije su SBB i Ismeta Dervoz.

Put naprijed

Agencija za ravnopravnost spolova i Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamentarne skupštine BiH su uz podršku OSCE misije u BiH organizovale forum na temu rodne ravnopravnosti u političkim strankama u BiH, 07. maja 2014. godine. Predstavnicima pet stranaka (SDP BiH, PDP, HDZ BiH, SBB i SBiH) su tokom foruma predstavili mjere koje njihove stranke poduzimaju da uspostave ravnopravnost spolova, a predstavljena im je Izjava o opredjeljenosti koju su potaknuti da potpišu i implementiraju u predizbornom periodu (Agencija za ravnopravnost spolova, 2014).

Izjava se sastoji iz dva dijela. Prvi dio se fokusira na podršku koju će stranke dati kandidatkinjama, dok se drugi dio fokusira na značajne političke ciljeve koje će stranke prioritizirati. Moglo bi se reći da je najvredniji aspekt prvog dijela izjave obaveza da se rodna ravnopravnost uključi kao stavka u programe stranaka i obaveza da se osigura da muški članovi stranke prepoznaju univerzalni značaj rodne ravnopravnosti, te tako osiguraju širu i jaču podršku za probleme koji su tradicionalno marginalizovani.² Dalje, obaveza da se osude seksistički komentari i govor mržnje je takođe uključena i ukoliko se bude poštivala može biti vrijedan alat za otkrivanje duboko ukorijenjenog seksizma unutar političkog sistema.³ Ostale tačke pozivaju na poštivanje zakona i podršku jednakosti, te su prilično formalističke i malo doprinose suštini.⁴ Drugi dio izjave prepoznaje da su žene diskriminirane na osnovu svoga spola, te da zbog toga društvene reforme drugačije utiču na njih. Zbog toga je fokus drugog djela na postizanju ravnopravnosti u zaposlenju, skrbi nad djecom, sprečavanju porodičnog nasilja i, posebno, zaštiti žena iz marginalizovanih grupa. Izjava bi trebala da bude tek prvi korak u kampanji unapređenja vidljivosti i vještina kandidatkinja prije/tokom izbora. Trebalo bi se održati osam radionica, sa oko 400 učesnica prije izbora, s ciljem unapređenja izbornih kampanja kandidatkinja (Agencija za ravnopravnost spolova, 2014b).

Zaključak

Kada žene odaberu same sebe i odluče da žele da se kandiduju, suoče se sa preprekama kao što su duboko partijarhalni stavovi stranaka i hijerarhije koje su napravili i održavaju muškarci. Čisto legalistični pristup koji se koristi od 1998. godine je bio uspješan u povećavanju broja žena na izbornim listama, ali ne i u parlamentima, na isti način na koji su svojevoljne stranačke kvote bile uspješne u dovođenju žena u izvršne organe, ali ne i na pozicije sa kojih mogu uticati na program stranke.

Da bi se ovo promijenilo, potrebna je promjena u političkoj kulturi koja se može ostvariti s promjenom dvije stvari:

²Agencija za ravnopravnost spolova, *Izjava o opredjeljenosti ravnopravnosti spolova za političke partije*, tačke 4. i 5.

³ Ibid., tačka 6.

⁴ Ibid., tačke 1,2,3 i 7.

Prvo je potrebno podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova na državnom nivou, koje treba da bude značajnije nego samo pridržavanje Zakona o ravnopravnosti spolova. Od formalnog uključivanja rodno-osvijestjenog jezika u školama, do poučavanja o feminizmu, obrazovni sistem treba da se oslobodi zastarjelih društvenih stavova koji još uvijek preživljavaju i koji postavljaju ženu kao objekat, pasivnu posmatračicu i manje sposobnu za inicijaciju promjene.

Drugo, stranke treba da pristupe rodnoj ravnopravnosti suštinski - tako što će svoje programe učiniti alatima za osnaživanje žena, a ne izvorima dodatnih ograničenja, tako što će osigurati da se glasovi žena čuju, a ne samo broje i da će žene imati podjednaku šansu da budu izabrane, čak iako to znači veći napor na početku. Trening koji organizuje Agencija za ravnopravnost spolova je dobar početak, ali nije ni približno dovoljan - rodna ravnopravnost treba da postane norma koju glasači ce zahtjevaju i stranke same osiguravaju.

Bibliografija:

Agencija za ravnopravnost spolova: *Izjava o opredjeljenosti ravnopravnosti spolova za političke partije* [pdf]. Pristupljeno: 18.08.2014. [http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/05/GEP_opt.pdf].

Agencija za ravnopravnost spolova (2014): *Izjava o opredjeljenosti ravnopravnosti spolova za političke partije*. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://arsbih.gov.ba/?p=1910>].

Agencija za ravnopravnost spolova (2014b): *Potpisan Memorandum o razumijevanju s OSCE-om*. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://arsbih.gov.ba/?p=1910>].

Beasley C. (2005): *Gender and Sexuality: Critical theories: critical thinkers*. London: Sage Publications.

Dahlerup, D. (2005): *Increasing Women's Political Representation: New Trends in Gender Quotas*, u: Ballington J. i Karam A. ur. (2005): *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Stockholm: IDEA. Ch. 3. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://www.unifi.it/upload/sub/pariopp/chiamonte.pdf#page=91>].

HDZ 1990 (2013): *Programska deklaracija*. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://www.hdz1990.org/category/hdz1990/programska-deklaracija/>].

HDZ BiH (2011): *Statut, program, programska deklaracija*. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://www.hdzbih.org/o-nama/program-i-statut-hdz-bih.html>].

Kadribašić A. (2012/13): *A critical analysis of the level of substantive representation of women achieved with quotas*. Open Society Fund Bosnia and Herzegovina.

Matland, R. E. (2005): *Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems*, u: Ballington, J. i Karam, A. ur. (2005): *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Stockholm: IDEA. Ch. 3. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://www.unifi.it/upload/sub/pariopp/chiamonte.pdf#page=91>].

Norris, P. i Krook, M. L. (2011): *Gender Equality in Elected Office: A Six-Step Action Plan*. OSCE/ODIHR. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://www.osce.org/odihr/78432?download=true>].

- SDA (2009): *Programska deklaracija*. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://www.sda.ba/dokumentaSDA/PROGRAMSKA%20DEKLARACIJA.pdf>].
- SBB (2010): *Programska deklaracija*. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://sbb.ba/pdf/PROGRAMSKA%20DEKLARACIJA%20SBB%20BiH.pdf>].
- SDP: *Program Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine*. Pristupljeno: 18.08.2014. [http://www.sdp.ba/upload/documents/dokumenti/PROGRAM_SDP_BiH.pdf].
- SDS (2010): *Program Srpske demokratske stranke*. Pristupljeno: 18.08.2014. [http://www.sdsrs.org/dokumenti/Program_SDS.pdf].
- SDS (2013): *Statut Srpske demokratske stranke*. Pristupljeno: 18.08.2014. [http://www.sdsrs.org/dokumenti/Statut_SDS.pdf].
- SNSD: *Program Saveza nezavisnih socijaldemokrata*. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://www.snsd.org/images/dokumenti/politickiProgram.pdf>].
- Terzić, A. i Bećirbašić B. (2010): *Političarke u medijima tokom predizborne kampanje 2010: Slika koje nema*. Sarajevo: Agencija za ravnopravnost spolova. Pristupljeno: 18.08.2014. [<http://www.osce.org/odihr/78432?download=true>].
- Voet, R. (1998): *Feminism and citizenship*. London: Sage Publications.

Stranke, izbori, parlamenti: Žene u politici u Bosni i Hercegovini. Priča u brojkama izlazi u okviru edicije Human Rights Papers, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. U ediciji Human Rights Papers izlaze opšti ili tematski izvještaji o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Ovi izvještaji su osnova za daljne zagovaračke aktivnosti prema državi Bosni i Hercegovini ali i međunarodnim tijelima.

Ediciju Human Rights Papers uređuje Saša Gavrić.

U ovoj ediciji objavili smo do sada:

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine

Alternativni izvještaj o napretku 2014: politički kriteriji.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na:

http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/07/Alternativni-izvjestaj-2014_BHS_za-web.pdf

Initiative for the monitoring of the European Union integration of Bosnia and Herzegovina
2014 Alternative Progress Report.

Sarajevo: Sarajevo Open Centre.

Dostupno na:

http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/07/Alternativni-izvjestaj-2014_ENG_za-web.pdf

Esther Garcia Fransioli (autorica):

Godišnji izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Ko-izdavači: Prava za sve i Fondacija Cure

Dostupno na:

<http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/04/Godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-BiH-u-2013.pdf>

Esther Garcia Fransioli (autor):

Annual Report on the State of Women's Rights in Bosnia and Herzegovina 2013.

Sarajevo: Sarajevo Open Centre.

Ko-izdavači: Prava za sve i Fondacija Cure.

Dostupno na:

<http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2014/04/Godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-BiH-u-2013.pdf>

Edita Miftari (autorica):

Economic and Social Rights of Women in Bosnia and Herzegovina in 2012-2013.

Sarajevo: Sarajevo Open Centre.

Dostupno na:

<http://soc.ba/ekonomska-i-socijalna-prava-zena-u-bosni-i-herzegovini-2012-2013/>